

Eserinin adını *Hadâiku's-Şekâik* koymasının sebebinin *Şekâ'ik*'i bir fidanlık kabul etmesiyle, yani orada biyografisi verilen kişileri daha geniş olarak ele almasıyla açığıklayan Mecdî kendi eserinin öteki tercümelerle kıyaslanmamasını, yaptığı çevirinin onlardan üstün olduğunu ifade eder (a.g.e., s. 11-12). Eser İstanbul'da yayımlanmış (1269), bunun faksimile neşri bir önsöz ve indeks ilâvesiyle *Şekaik-ı Nu'maniye ve Zeyilleri* adlı külliyyatin birinci kitabı olarak yeniden basılmıştır (nşr. Abdülkadir Özcan, İstanbul 1989; ayrıca bk. eş-ŞEKÂİKU'n-NU'MÂNİYYE).

BİBLİYOGRAFYA :

Mecdî, *Şekâik Tercümesi*, s. 9-13, 331, 373-374, 385, 486, 503, 526, 527; Taşköprizâde, eş-Şekâ'ik, tür.yer., ayrıca bk. neşredenin önsözünde, s. IX; Aşık Çelebi, *Meşâirü's-şuarâ*, vr. 117^b; Ahî, *Gülşen-i Şuarâ*, Millet Ktp., Ali Emîrî, Tarih, nr. 774, s. 175-178; Beyânî, *Tezkire* (nşr. İbrahim Kutluk), Ankara 1997, s. 249-250; Âlî Mustafa Efendi, *Kühû'l-ahbâr*, İÜ Ktp., TY, nr. 5959, vr. 493^b; Kınalızâde, *Tezkire*, II, 854-856; Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, s. 4, 334-336, 419, 439; Riyâzî, *Riyâzü's-şuarâ*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 3724, vr. 130^b-131^a; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1058, 1065; Abdurrahman Hibri, *Enisü'l-müsâmirîn*, Millet Ktp., Ali Emîrî, Tarih, nr. 80, vr. 80^b; Müstakimzâde, *Mecelletü'n-nişâb*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 628, vr. 384^b; Ahmed Bâdî Efendi, *Riyâz-ı Belde-i Edirne*, Beyazıt Devlet Ktp., nr. 10392, II, 545-546; *Osmanlı Müellifleri*, III, 139; Osman Nuri Peremeci, *Edirne Tarihi*, İstanbul 1940, s. 215-216; TCYK, s. 686-687; *Hediyetü'l-ârifin*, II, 259; Ağâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1973, s. 355; Babin-ger (Üçok), s. 95, 96; *Kühû'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısım* (haz. Mustafa İsen), Ankara 1994, s. 324-325; Behcet Gönül [Necatigil], "İstanbul Kütüphanelerinde al-Şakaik al-Nu'mâniyye Tercüme ve Zeyilleri", *TM*, VII-VIII/11 (1945), s. 151-152; *Kâmûsü'l-a'lâm*, VI, 4168; İsmet Parmaksızoğlu, "Mecdî", *TA*, XXIII, 350-351; Bekir Kütükoğlu, "Medjidi", *El²* (Fr.), VI, 963; "Mecdî Mehmed Efendi", *TDEA*, VI, 169.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

MECDÜDDEVLE

(مجد الدولة)

Ebû Tâlib Kefhü'l-ümme
Mecdüddeve Rüstem b. Fahrüddevle Âlî
(ö. 420/1029'dan sonra)

Büveyhî hükümdarı
(997-1029).

Babası Fahrüddevle'nin Şâban 387'de (Ağustos 997) ölümü üzerine dört veya sekiz yaşında iken tahta çıkarıldı. Annesi Seyyide (Ümmü'l-mülûk Şîrin) saltanat nâibi olarak devlet yönetimini ele geçirdi.

Rey ve Cibâl'de hüküm süren Büveyhîler'in başında küçük yaşta bir hükümda-

rın bulunması, Cürcân ve Taberistan'ın eski Ziyârî Hükümdarı Kâbüs b. Veşmgîr'e topraklarını yeniden kazanma hususunda cesaret verdi. Kâbüs, Horasan'daki uzun sürgün hayatına son vererek Büveyhîler'e karşı bir askerî harekât başlattı. Büveyhîler, Kâbüs'un kuvvetleri karşısında mağlûp olarak Taberistan ve Cürcân'dan çekilmek zorunda kaldılar (388/998). Mecdüddeve, 397 (1007) yılında yeni vezir Hatîr Ebû Ali b. Ali'nin yardımıyla iktidarı annesi Seyyide'nin elinden almak için teşebbüse geçti ve annesini bir kalede hapsedi. Fakat Seyyide buradan kaçarak Hasanveyhîler'in hükümdarı Bedr b. Hasanveyh ile Mecdüddeve'nin kardeşi, Hemedan ve Karmîsin (Kirmanşâhân) Valisi Şemsüddeve'yi harekete geçirmeyi başardı. Rey kuşatıldı, savaşı kaybeden Mecdüddeve annesi tarafından tahttan uzaklaştırılarak bir kalede tevkif edildi. Onun yerine kardeşi Şemsüddeve tahta çıkarıldı. Ancak bir yıl sonra Seyyide Mecdüddeve'nin yeniden tahta geçmesine izin verdi. Mecdüddeve resmen hükümdar olmakla beraber siyasi irade bundan sonra da Seyyide'nin elinde kaldı. 400 (1009-10) yılından itibaren Mecdüddeve, Irak ve Fars Büveyhî Emiri Bahâüddeve'nin üstünlüğünü tanıdı. Bahâüddeve'nin ricası üzerine Halife Kâdir-Billâh ona Mecdüddeve ve Felekü'l-ümme lakaplarını verdi. Bahâüddeve'nin ölümünden (403/1012) sonra Mecdüddeve nisbeten bağımsız bir siyaset izledi.

Mecdüddeve, 405 (1014-15) yılında kardeşi Şemsüddeve tarafından ikinci defa tehdit edildi. Bedr b. Hasanveyh'in ölümünün ardından onun topraklarının bir kısmını ele geçirerek gücünü artıran Şemsüddeve Rey'i de zaptidip üstünlüğünü pekiştirmek için saldırıya geçti. Şehre kolayca hâkim olunca Mecdüddeve ve annesi Seyyide Rey'den ayrılmak zorunda kaldılarsa da bir süre sonra Şemsüddeve Rey'i boşaltmaya mecbur oldu, Mecdüddeve ve Seyyide Rey'e döndüler. 407'de (1016-17) Büveyhî Devleti'nde yıldızı parlayan ve zamanla güçlenen İbn Fülâz, Kazvin'in kendisine verilmesi isteğiyle isyan etti. Ziyârî Menûçîhr b. Kâbüs'un gönderdiği kuvvetlerle İbn Fülâz Rey'e yürüyünce Seyyide ve Mecdüddeve ona Kazvin yerine İsfahan'ı vererek sorunu çözdüler.

Seyyide'nin 419 (1028) yılında ölümü, Mecdüddeve'nin tek başına devleti yönetme sorumluluğunu taşıyamayacağını kesin olarak ortaya koydu. Zira otuz yılı

aşkın bir zaman boyunca yönetim faaliyetinden uzakta zevku içinde yaşadığı için devleti yönetemez duruma düşmüştü. Sultan Mahmûd-ı Gaznevî Rey'e yürümeyi birçok defa düşünmüş, fakat Seyyide iş başında bulunduğu sürece bunu gerçekleştirmemişti. Beyhaki'nin kaydettiğine göre Gazneli Mahmud, Rey ve Cibâl'in bir kadın tarafından yönetilmiş olması sebebiyle Büveyhîler'den Horasan için gerçek bir tehlikenin mevcut olmadığı düşüncesini taşımıştır. Çünkü eğer Rey şehrini bir erkek idare etmiş olsaydı Nişâbur'da devamlı karargâh kurmuş bir orduyu muhafaza etmek gerekecekti (*Târîh*, s. 289).

Mecdüddeve'nin, halkını rahatsız eden Deylemli askerlere karşı yardım talebi Mahmûd-ı Gaznevî'nin eline onun ülkesini zaptetmek için önemli bir fırsat vermiş oldu. Sultan Mahmud, Hâcib Ali kumandasında 8000 kişilik bir orduyu Mecdüddeve'yi tutuklama emriyle gönderdi. Kendisi de muhtemelen Selçuklular'ın Mecdüddeve'ye yardım göndermesini önlemek amacıyla Cürcân'a hareket etti. Mecdüddeve ilginç bir şekilde kendini düşmanın ellerine teslim etti. Oğlu Ebû Dülef ve 100 kişiden oluşan askerleri ve yakın çevresiyle birlikte Gazneli ordusunu şehrin dışında karşıladı. Kendisi ve oğlu Gazneli karargâhına götürülüp gözetim altına alındı, arkasından Gazneli subayları sevk edilerek şehrin kapıları ele geçirildi. Bunu haber alan Gazneli Mahmud hiçbir mukavemetle karşılaşmadan Rey şehrine girdi (420/1029). Rey, Gazneliler'in Kuzeybatı İran'daki askerî harekâtı için bir merkez haline geldi. Şehri oğlu Mesud'un idaresine bırakan Gazneli Mahmud, Horasan'a döndüğünde ona diğer Büveyhî topraklarının fetih görevini de verdi. Gerdîzi'nin kaydettiğine göre Mecdüddeve ve oğlu Ebû Dülef önce Hindistan'a, oradan Gazne'ye götürüldü. Mecdüddeve Sultan Mesud'dan iyi muamele gördü ve burada vefat etti (*Zeynü'l-ahbâr*, s. 72, 77).

İlim ve kültüre önem veren Mecdüddeve bizzat bunlarla meşgul olan bir hükümdar olarak dikkati çeker. Devlet işlerinin annesi tarafından yürütülmesi, ona bu yönde kendini geliştirmesi için yeterince zaman sağlamış olmalıdır. Kaynaklarda Mecdüddeve'nin elliden fazla kadından otuzu aşkın çocuğunun bulunduğu kaydedilmektedir. Gazneli Mahmud, Halife Kâdir-Billâh'a yazdığı mektupta bu kadınların hür olduğunu ve Mecdüddeve-

le'nin dinî sınırı aşan böyle bir davranışı atalarının âdeti olarak açıkladığını bildirimiştir. Deylemli askerlerin Rey halkını rahatsız etmeleri ve Mecdüddeve'nin hayatını bile tehdit etmeye başlamaları onun devlet işleriyle ilgilenmemesinin sonucuydu. İbnü'l-Esîr'e göre Mecdüddeve kitap okumaya meraklıydı (*el-Kâmil*, IX, 420). Utbî de onun kendini saraya kapatarak kitap incelemek ve not almakla meşgul olduğunu kaydetmektedir (*et-Târihu'l-Yemînî*, II, 194). Gazneli Mahmud ile Mecdüddeve arasında geçen bir konuşmada bu iki hükümdarın okuduğu kitaplar içinde Taberî'nin *Târîh'i* ile Firdevsî'nin *Şâhnâmesi*'nin de adı geçmektedir (İbnü'l-Esîr, IX, 371). Dil ve edebiyat âlimi İbn Fâris Mecdüddeve'nin hocası olmuştur. İbn Sînâ, 405 (1014-15) yılında Cürcân'dan Rey'e geldiğinde Seyyide ve Mecdüddeve ile buluşmuş ve melankoliye yakalanmış olan Mecdüddeve'yi tedavi etmişti. Onun *Kitâbü'l-Me'âd* adlı eserini Rey'de bu hükümdar adına kaleme aldığı rivayet edilmektedir (İbn Ebû Usaybia, s. 440, 457). Mecdüddeve döneminde Bâtînîler ve İsmâîlîler gibi aşırı fırkalar dahil olmak üzere değişik fikir ve dinî anlayışlara mensup gruplar rahat bir şekilde faaliyetlerini sürdürdüler. Sünnî bir siyaset güden Gazneli Mahmud'un, Rey'i ele geçirmesinin meşruiyetini ispat etmek için halifeye gönderdiği fetihnâmede yer verdiği, Mecdüddeve'nin Bâtînî olduğu şeklinde yorumlanabilecek ifadeleri doğrulayan bilgiler bulunmamaktadır (Güner, s. 207-210).

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed b. Abdülcebâr el-Utbî, *et-Târîhu'l-Yemînî* (Ahmed el-Menînî, *Fethu'l-Vehbî 'alâ târihi Ebi Naşr el-Utbî* içinde), Kahire 1286, II, 193, 194, 195-198, 200; Gerdîzî, *Zeynû'l-aḥbâr*, [baskı yeri yok] 1327, s. 71-73, 77; Muhammed b. Hüseyin el-Beyhakî, *Târîh* (trc. Yahyâ el-Hasşâb – Sâdık Neş'et), Beyrut 1982, s. 289; Rûzrâverî, *Zeylû Tecâribi'l-ümem* (nşr. H. F. Amédroz – D. S. Margoliouth), Oxford 1921, s. 297; *Mücmelû't-tevâriḥ ve'l-kıṣaṣ* (nşr. Muhammed Ramazânî), Tahrân 1318 hş., s. 395, 396, 403-404; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, IX, 69, 131, 140-141, 203-204, 250-251, 268-269, 371-372, 382-384, 402, 420, 469, 507, 508, 542; İbn Ebû Usaybia, *Üyûnû'l-enbâ*, s. 440, 457; G. C. Miles, *The Numismatic History of Rayy*, New York 1938, s. 173-186, 194; C. E. Bosworth, "Early Ḡhaznavids", *CHIr*, IV, 176-177; a.mlf., *The Medieval History of Iran, Afghanistan and Central Asia*, London 1977, s. 69-72; a.mlf., "Maḍjd al-Dawla", *El²* (İng.), V, 1028; W. Madelung, "Minor Dynasties", *CHIr*, IV, 215; a.mlf., "The Assumption of the Title Shahanshâh by the Būyids and 'The Reign of the Daylam (Dawlat Al-Daylam)' II", *JNES*, XXVIII (1969), s. 176-177; a.mlf., "Âl-e Bāvand", *Elr*, I, 748; H.

Busse, "Iran Under the Būyids", *CHIr*, IV, 295-296; Muhammed Nâzım, *The Life and Times of Sulṭân Mahmūd of Ḡhazna*, New Delhi 1971, s. 80-83; Erdoğan Merçil, *Gazneliler Devleti Tarihi*, Ankara 1989, s. 43-44; Ahmet Güner, *Būveyhler'in Şii-Sünnî Siyâseti*, İzmir 1999, s. 207-210; K. V. Zetterstéen, "Mecd-üd-Devle", *IA*, VII, 431-432; H. Fleisch, "İbn Fâris", *El²* (İng.), III, 764; M. M. Mazzaoui, "Âbî, Abū Sa'd", *Elr*, I, 217-218; T. Nagel, "Būyids", a.e., IV, 581-582; Sâdık Seccâdî, "Âl-i Būveyh", *DMBİ*, I, 638; Hüseyin Tural, "İbn Fâris", *DİA*, XIX, 479.

AHMET GÜNER

MECDÜDDİN el-BAĞDÂDÎ

(مجدالدین البغدادی)

Ebû Saîd Mecdüddîn Şeref b. Müeyyed
b. Ebi'l-feth el-Bağdâdî
(ö. 616/1219 [?])

Kübreviyye tarikatı şeyhi.

556 (1161) yılında Bağdat'ta dünyaya geldi. Hârizm'in Bağdâdek köyünde doğduğunu söyleyenler de vardır. Kendisiyle görüşmüş olan Ferîdüddîn Attâr, *Tezkiretû'l-evliyâ'* adlı eserinin mukaddimesinde adını İmam Mecdüddîn Muhammed Hârizmî şeklinde kaydeder. Anne ve babasının tabip olduğu, Hârizm şahının Abbâsî halifesinden bir doktor istemesi üzerine ailenin bu ülkeye gittiği, kardeşi Bahâeddîn Muhammed'in Hârizmşâh Tekiş'in başkâtıbliğine kadar yükseldiği, Mecdüddîn'in Kübreviyye tarikatının kurucusu Necmeddîn-i Kübrâ'nın hizmetine girdiği, şeyhi tarafından ilk olarak abdesthane temizliğiyle görevlendirildiğini duyan annesinin oğlunun yerine bu iş için on temizlikçi gönderebileceğini söylediği, kendisi de tabip olan şeyhin tedavinin bizzat hastaya uygulanması gerektiğini belirterek bu isteği reddettiği ve Mecdüddîn'in de tabip olduğu nakledilmektedir. Çağdaşı Avfî'nin kaydına göre Mecdüddîn, Necmeddîn-i Kübrâ'nın on beş yıl hizmetinde kaldıktan sonra hilâfet almış (*Lûbâb*, s. 280) ve irşad faaliyetinde bulunması için Hârizmşâh Tekiş onun adına Hârizm'de bir tekke yaptırmıştır. Mecdüddîn'in bir ara Horasan bölgesinde de faaliyet gösterdiği Necmeddîn-i Kübrâ'nın kendisine yazdığı mektuplardan anlaşılmaktadır (M. Takî Dâniş Pejûh, *Hırka-i Hazârmiḥî*, s. 160-161).

Mecdüddîn'in irşad faaliyetleri Tekiş'ten sonra oğlu Alâeddîn Muhammed zamanında da genişleyerek devam etti. Necmeddîn-i Kübrâ müridi Necmeddîn-i Dâye'nin eğitimi için onu görevlendirdi

(Câmî, s. 435). Hamdullah el-Müstevfî, Hârizm'de Mecdüddîn'in vaazlarını takip edenler arasında sultanın annesinin de bulunduğunu, çok güzel olduğu belirtilen bu kadının zaman zaman şeyhi ziyaret ettiğini, bunu fırsat bilen bazı kötü niyetli kimselerin, sarhoş olduğu bir sırada Sultan Alâeddîn Muhammed'e annesinin Hanefî mezhebine göre şeyhle evlendiğini söylediğini, sinirlerine hâkim olamayan sultanın şeyhin nehirde boğdurulmasını emrettiğini ve Mecdüddîn'in bu emir üzerine öldürüldüğünü kaydeder (*Târîh-i Güzide*, s. 668). Sonraki bazı kaynaklarda da yer alan bu öldürölme gerekçesi araştırmacıların bir kısmı tarafından şüpheyle karşılanmış ve daha başka sebeplerin söz konusu olabileceği ileri sürülmüştür.

Abdurrahman-ı Câmî ve Hândmîr'e göre Mecdüddîn'in öldürölmesinin sebebi, bir müşâhedesini müridlerine aktararak kendisinin şeyhinden daha üstün olduğunu ima etmesi ve bunu duyan Necmeddîn-i Kübrâ'nın onun hakkında "deryâda ölsün" şeklinde bedduada bulunmasıdır. Rivayete göre Mecdüddîn şeyhinden özür dilemiş, ancak şeyhi ona bu özrü ile imanını kurtardığını, fakat başını kurtaramadığını söylemiştir. Öte yandan yine aynı müelliflerin ifadesine göre Mecdüddîn'in ölüm haberi Necmeddîn-i Kübrâ'ya ulaştığında müridinin başına karşılık Alâeddîn Muhammed'in elinden mülkünün gideceğini bildirmiş, bunu duyan sultan pişman olarak altın dolu bir leğenin üstüne bir kılıçla bir kefen koyup şeyhin huzuruna çıkmış, altınları Mecdüddîn'in diyeti olarak getirdiğini, eğer kabul etmezse kısasa razı olacağını belirtmiş, şeyh ise müridinin diyeti olarak mülkünü kaybedeceğini tekrarlamıştır. Bir süre sonra Alâeddîn Muhammed, Cengiz Han ile yapılan savaşta yenilmiş ve bu olayın ardından Hârizmşâhlar hânedanı tarihe karışmıştır. Avfî, Mecdüddîn'in öldürölmesi üzerine Muhammed b. Bedî'en-Nesefî'nin söylediği Farsça on beyitlik mersiyei kaydeder.

Mecdüddîn el-Bağdâdî'nin ölüm yılıyla ilgili olarak kaynaklarda 606, 607 (1210-11), 613 (1216), 616 (1219) ve 617 (1220) gibi değişik tarihler verilmiştir. 616 yılını kaydeden müelliflerden Alâüddeve-i Simnânî aynı da Cemâziyelâhîr (Ağustos) olarak belirtmiştir (*Muşannefât-ı Fârsî*, s. 317). Câmî, şeyhin Nişâburlu olan eşinin isteği üzerine bu şehre götürölüp defnedildiğini, daha sonra kabrinin 833'te (1430) İsferyân'e nakledildiğini söyler